

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח):

הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

שימוש בתנור חד תאי ודו תאי לבשר וחלב

1. [סוגיית השימוש בתנור אחד לבשרי וחלבי היא גדולה וסבוכה ונתחברו עליה תשובות רבות וכמה קונטרסים. כאן לא באתי אלא להציג באופן כללי את הבעיות הכרוכות בשימוש בתנור ואת דרכי ההיתר המרכזיים שנקטו הפוסקים, כמו גם את סיכום ההכרעה למעשה של כמה מהם].

1. בשימוש בתנור אפייה לבשרי וחלבי אנו נתקלים בעיקר בשתי חששות אפשריים.

א. מאחר ועולה זיעה מן הנאפה בתנור, הרי היא נבלעת בדפנות התנור. החשש הוא שאם יאפה תחילה בשרי וזיעתו תבלע בדפנות התנור ואחר כך יאפה חלבי, זיעת המאכל החלבי תפליט את הטעם הבשרי שבלוע בתנור ואותו טעם יבלע במאכל החלבי ויאסרוהו (וכן הוא להיפך בחלבי תחילה ואחר כך בשרי).

ב. חשש נוסף הוא שמעט מהנאפה בתנור ישפך מהתבנית ויבלע בדופן התנור או שתשאר ממשות על הדופן.

א. האם זיעה או ריח אוסרת בתנור?

המקור הראשון בו אנו מוצאים דיון לגבי שימוש באותו תנור לדבר אסור ומותר יחד הוא במסכת פסחים (עו ב) שם למדנו, "אמר רב בשר שחווה שמן שצאלו עם בשר נבילה כחוש (בשני שיפודים בתנור אחד. רש"י) אסור. מאי טעמא מפטמי מהדדי (למרות שהנבלה כחושה, השומן של הכשרה מפטם את הכחושה מוציא ממנה ריח איסור. רש"י). ולוי אמר אפילו בשר שחווה כחוש שצאלו עם בשר נבילה שמן מותר מאי טעמא ריחא בעלמא הוא וריחא לאו מילתא היא".

בהמשך הגמרא מקשה על לוי ועל רב ומסקנתה שלשיטת לוי יש בזה מחלוקת תנאים ולשיטת רב אפשר שאין בזה מחלוקת תנאים וכולם מודים לשיטתו.

בסוף הסוגיה מביאה הגמרא 'מעשה רב' ומספרת, "ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא. מר בר רב אשי אמר אפילו במיילחא נמי אסורה משום דקשיא לריחא ולדבר אחר". כלומר, לדעת רבא מפרזיקיא, אסור לאכול דג שנצלה באותו תנור עם בשר, בכותח, מאחר והוא סובר ש'ריחא מילתא' ומר בר רב אשי אסור אפילו לאכול את הדג בפני עצמו עם מלח מאחר ונאפה עם בשר ויש בזה סכנת צרעת (רש"י).

¹ להלן רשימת התשובות בפוסקים שדנו בזה (מתוך ילקוט יוסף אסור והיתר ח"ג סי' פט ס"ק פז): שו"ת זרע אמת (ח"ב סי' כח). שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' צג). שו"ת משכנות יעקב (קרלין סי' לד). שו"ת קהלת יעקב (יר"ד סי' כג). שו"ת אבן יקרה (ח"ב). שו"ת לבושי מרדכי (מהדורא תליתאה סי' פד). שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רח). שו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' קלו). שו"ת אגרות משה (יר"ד ח"א סי' נ). שו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ). שו"ת באר משה (ח"ג סי' קה). שו"ת קניין תורה בהלכה (ח"א סי' כה). שו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' ריז). [עד כאן מילקוט יוסף]. כמו כן ראה גם: שו"ת קול מבשר (ח"א סי' י). שו"ת יביע אומר (ח"ה יר"ד סי' ז).

כאותה מחלוקת (לשיטת רש"י, וראה לקמן את שיטת התוס') נחלקו גם אב"י ורבא במסכת עבודה זרה (סו ב), "האי בת תיהא (חבית יין שיש בה נקבים ודרכם מריחים את היין לבודקו. רש"י) עובד כוכבים בדישראל שפיר דמי (מותר שיריח גוי בחבית של יהודי אבל שיריח) ישראל ב(חבית של)דעובד כוכבים אב"י אמר אסור רבא אמר מותר. אב"י אמר אסור ריחא מילתא היא רבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא".

וכלל ידוע בכל הש"ס, שכשנחלקו אב"י ורבא הלכה כרבא לבר משש הלכות בהן הלכה כאב"י². לכן כתב רש"י (פסחים שם ד"ה אמר לך) "ואף על גב דקיימי תנאי כוותיה דרב, הילכתא כוותיה דלוי. דהא איפילגו בה אב"י ורבא... וקם ליה רבא בשיטתיה דלוי ואמר ריחא לאו מילתא היא. ואב"י ורבא הילכתא כרבא. וכן הוא בתשובות הגאונים ואף משמו של רבי אליעזר בן יצחק נאמר לי דלא חייש לה".

התוס' (פסחים שם ד"ה אסרה) חולקים על רש"י ופוסקים כרב שאוסר. איך הם מסתדרים עם הכלל שהלכה כרבא? במסכת עבודה זרה (שם ד"ה רבא אמר) מבארים התוס' שהמחלוקת בין אב"י ורבא היא לא המחלוקת בין רב ללוי, אילו הייתה זו אותה מחלוקת, הייתה הגמרא צריכה לומר זאת. ומבארים התוס' שגם אב"י וגם רבא יכולים לטעון שרב ולוי סוברים כמותם. אב"י שאמר ריחא מילתא, יכול לטעון שלוי בשיטתו, שדווקא כשהריח איסור נכנס בהיתר והוא נהנה מהתערובת התיר לוי וגם אב"י יודה להיתר, אך במקרה שלנו (חבית יין) הוא נהנה מגוף האיסור ובזה יודה לוי שריחא מילתא. ורבא גם הוא יכול לטעון שכל מה שהחמיר רב שריחא מילתא זה דווקא כשהריח לא מזיק לו, אבל אצלנו שהריח נכנס בגופו ומזיקו, יודה גם רב שריחא לאו מילתא.

לכן פוסקים התוס' להלכה כדעת רב שריחא מילתא. עוד ראייה לפסקם מביאים התוס' מהגמרא הנ"ל בפסחים, ששם הביאו 'מעשה רב' של רבא מפרזיקא שאסר וכן את דברי מר בר רב אשי שסובר שריחא מילתא והלכה כמר בר אשי בכל מקום בש"ס חוץ משתי מקומות.

² במחלוקת אב"י ורבא הלכה כרבא בכל מקום לבר משש הלכות בהם הלכה כאב"י וסימנם יע"ל קג"ם ואלו הם: יאוש שלא מדעת - "דבר שסתמו יאוש, לכשידע שנפל ממנו, וכשמצאו עדיין לא ידעו הבעלים שנפל מהן" (לשון רש"י בבא מציעא כא ב ד"ה יאוש). לדעת אב"י לא הוי יאוש לדעת רבא הוי יאוש (בבא מציעא כב ב). עד זומם - "אב"י אמר למפרע הוא נפסל ורבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל". (סנהדרין כז א). לחזי העומד מאליו - "אב"י אמר הוי לחזי רבא אמר לא הוי לחזי" (עירובין טו א). [לשיטת רוב הראשונים, אולם לשיטת ר"ת האות למ"ד שבבסימן יע"ל קג"ם, מתייחסת למחלוקת אב"י ורבא האם ימי לידה שלא רואה בהם עולים לספירת ז' נקיים, שלאב"י לא עולים ולרבא עולים וסבר ר"ת להחמיר כאב"י מחמת הכלל, אולם הב"י (יו"ד סי' קצד ד"ה והיולדת) מביא שרוב הראשונים חלקו עליו ובוזה הלכה כרבא]. קדושין שלא נמסרו לביאה - "קידש אחת משתי אחיות ולא פירש איזוהי מהם דאין יכול לישא אחת מהן דשמא זו היא אחות אשתו" (לשון רש"י קדושין נא א ד"ה קדושין). "אב"י אמר הוי קידושין רבא אמר לא הוי קידושין" (קדושין נא א). גילוי דעת בגט - [שלח שליח לגרש את אשתו וגילה דעתו שלא נוח לו בשליחות זו האם הגט בטל?] "אב"י סבר גלוי דעתא בגיטא לאו מלתא היא ורבא סבר גלוי דעתא בגיטא מילתא היא" (גיטין לד א). מומר אוכל נבלות להכעיס - [האם נפסל לעדות?] "אב"י אמר פסול רבא אמר כשר" (סנהדרין כז א).

אמנם הוסיפו התוס' בפסחים (שם) שבתנור גדול מותר גם אם נפסוק כרב ז"ל, "ובתנורים גדולים שלנו נראה דמותר לאפות לחם עם אותו פשטיד"א הואיל ומכוסות היטב הוי כעין שתי קדרות ואפילו פלדונ"ש שיש להרחיק אין נראה לרבי שיהא אסור שיש אויר מרובה בתנור וההבל מתפשט".
ההגדרה של תנור גדול היא 'שמחזיק י"ב עשורנים' של מצות (סמ"ק בשם אור זרוע. בב"י סי' צז) - עשרון הוא שיעור חלה. ארבעים ושלוש ביצים וחמש ביצה (ש"ך סי' צז ס"ק ה).
למעשה יש בזה מחלוקת גדולה בראשונים (ראה טור וב"י סי' צז וסי' קח ובדרכי משה שם).
לדעת הרי"ף, בה"ג, רש"י, רמב"ם, רשב"א, ר"ן- הלכה כלוי שריחא לאו מילתא³ (אמנם בתנור צר אין להקל בכך לכתחלה אך אם מבשלים בקדרה כל אחד בפני עצמו יש להקל לכתחלה אפילו בתנור צר ואפילו פי הקדרה מגולה- רשב"א).

בדרכי משה- כותב שמוכח במהר"ם, מרדכי, שערי דורא ואיסור והיתר, שאם התנור סתום מכל צד יש בו משום ריחא אפילו אם התבשילים בתוך קדרה כל אחד בפני עצמו (עפ"ז צ"ל שמה שכתב הרשב"א להתיר בנתונים בקדרה היינו כשהתנור אינו סתום- דרכי משה).
ר"ת, רא"ש- הלכה כרב דריחא מילתא היא.

להלכה דן בזה השו"ע בשני מקומות. בסי' צז (סע' ג) פסק השו"ע, "פת שאפאו עם הצלי, ודגים שצלאן בתנור אחד עם הבשר, אסור לאכלם בחלב. והני מילי בתנור קטן, אבל בתנור גדול המחזיק

³ האם לוי התיר לכתחלה או רק בדיעבד- דעת הרי"ף שלוי התיר רק בדיעבד וביאר הרי"ף שלכן אסור פת שאפאה עם צלי לאוכלה עם כותח דכיון שאפשר לאוכלה ללא כותח חשיב היתר לכתחלה והיתר לכתחלה לא אמרנו, וכן כתב הב"י בסי' צז שגם הרמב"ם סובר כלוי אך דווקא בדיעבד וראה גם בתוס' (פסחים עו ב ד"ה מאי) שכתבו שגם דעת רש"י להתיר רק בדיעבד וכן כתב הראב"ה (סי' תקז) בביאור דעת רש"י ועיין עוד במהרש"א שם.
אך ממה שכתב הטור בסי' צז שדעת רש"י להתיר פת שנאפתה עם בשר באכילה עם חלב, משמע שחולק על הרי"ף.
ודעת הרי"ן שהיתרו של לוי הוא אפילו לכתחלה וביאר הרי"ן שמה שכתוב שאין לאכול פת שאפאה עם צלי יחד עם כותח הוא משום שהחמירו בבשר בחלב משום דלא בדילי אינשי מיניה, וכן משום שריח הבשר מורגש בהם והאוכל חושב שיש בזה בשר בחלב. ממילא בשאר דברים לא נחמיר ויהיה מותר אפילו לכתחלה.
ועיין עוד במה שכתב הב"י בסי' צז בשם הרשב"א שמהירושלמי משמע שהיתרו של לוי הוא אף לכתחלה אך מדברי הפוסקים נראה שהיתרו דווקא בדיעבד וכן נראה להורות למעשה. במסקנת הדין כתב הב"י כדעת הרי"ף והרמב"ם ורוב המורים להתיר בדיעבד (בתנור צר) ועיין בדרכי משה (סי' קח ס"ק ג) שכתב לבאר שהב"י סובר שפת נחשב לדיעבד ולא כר"ף שכתב שפת הוי לכתחלה אמנם הביא שם מהאיסור והיתר שסובר שפת הוי לכתחלה.
להלכה פסק הרמ"א (סי' קח סע' ב) שפת שנאפתה עם בשר אסור לאוכלה עם חלב (אפילו בתנור גדול ופיו פתוח קצת למעלה-ש"ך) אלא אם כן אין לו פת אחר דאז חשיב דיעבד ומותר. והוא הדין לפת שאפה הגוי עם איסור שחשבת לכתחלה אלא אם כן אין לו פת אחר לקנות. ובש"ך (סי' קח ס"ק ב) נראה שאוסר לאכול עם חלב אפילו כשאין לו פת אחרת. (כך הבין הפרמ"ג וע"ע במחצית השקל שהסתפק בדעת הש"ך) ובפרי מגדים (שפתי דעת ס"ק ג) הכריע שהמקל כרמ"א לא הפסיד.

שנים עשר עשרונים ופיו פתוח, מותר. ואם הצלי' מכוסה, וכן פשטיד"א שמכוסה הנקב שבו, מותר אפילו בתנור צר". משמע שאסר כדעת רב.

אך בסימן קח (סע' א) פסק "אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור אחד, ואף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואם צלאן, הרי זה מותר. ואפילו היתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה. ואם התנור גדול שמחזיק י"ב עשרונים, ופיו פתוח, מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה. ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו, מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום". כלומר הלכה כלוי אך רק בדיעבד ולא לכתחילה וכפי שכתב בבית יוסף בשם הרי"ף.

הש"ך (סי' צז ס"ק ד) מיישב את הדברים ומבאר שמאחר ובסימן צז מדובר על פת שאפאה עם בשר כשר, הפת לא נאסרת באכילה ומותר לאוכלה עם בשר או פרווה, לכן אסור לאוכלה עם חלב כי זה מחשב לכתחלה. אך בסימן קח מדובר על בשר כשר שצלאו עם בשר נבלה ואם נאסור אסור לגמרי, לכן שם זה בדיעבד. ממילא שני הפסקים מסתדרים. הלכה כלוי שריחא לאו מילתא, אך רק בדיעבד. זוהי אם כן שיטת השו"ע. שיטת הרמ"א (סי' קח סע' א) היא "ונוהגין להחמיר לכתחלה, אפילו בתנור גדול. ובדיעבד, להקל אפילו בתנור קטן".

כל הדיון עד כה היה לגבי ריח ולא לגבי זעה (אדים). ויש לשאול, אף שפסקנו כלוי שריח אינו מבליע ומפליט, הרי במקרה שיש אדים, הם מבליעים ומפליטים, לכן צריך לאסור להשתמש בתנור אפילו אם הוא גדול?

שהרי פסק השו"ע (סי' צב סע' ח), "מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה". וכתב רמ"א, "אם היה חלב במחבת, בעין ס' בתבשיל שבקדירה נגד החלב שבמחבת. וכל זה מיירי שהמחבת מגולה והזיעה עולה מן המאכל עצמו לקדירה שעליה, וגם מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה. אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל שרי. ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב, ולא חיישינן לזיעה שעולה. וכן אם המחבת מכוסה, הכל שרי מידי דהוי אשתי קדירות נוגעות זו בזו דאין אוסרין זו את זו בנגיעה, כל שכן בזיעה, מיהו לכתחלה יש ליזהר בכל זה".

ולפי זה בין למר ובין למר, בתנור שלנו לכאורה יש להחמיר, שהרי התנור כולו חם ולא שייכות בו הקולות שכתב רמ"א, מה גם שהוא סובר להחמיר לכתחלה.

אלא שרמ"א (שם ובדרכי משה שם) כתב שני סברות להקל. הראשונה היא שבדבר מכוסה אין הזיעה עוברת מהכיסוי לתבשיל השני. השניה היא שגם אם המאכל מגולה, במאפים (כלומר דברים שהרגילות היא לאפות אותם) אין זיעה כמו ב'מתבשלים'.

ובהיתר השני שכתב רמ"א יש לדון. שאמנם כתב בפתחי תשובה (סי' צב ס"ק ו) בשם הפרי מגדים, שמדברי הרמב"ם נראה שסובר שהדין האמור באדים הוא דווקא באדים העולים מתבשיל לח, אך

חלב מהותך אין דין האדים כמותו דהיינו שזיעת משקים כמשקים, אך אין זיעת אוכלים כאוכלים. ונשאר בצריך עיון. ובאגרות משה (יו"ד ח"א סי' מ) הבין שהפרי מגדים מסתפק רק ביש בו לחלוחית, אבל בדבר יבש ממש סובר הפרי מגדים שאין זיעתו כמותו. מאידך דעת השואל ומשיב (חמישאה סי' ב) שזיעת אוכלים כאוכלים ואוסרת. וכן הביא הדרכי תשובה (סי' צב ס"ק קסד) בשם שו"ת בית שלמה (ח"א יו"ד סי' קסב - קסד). [ועיין עוד בפרי מגדים (או"ח סי' תנא אשל אברהם ס"ק ל) ובמנחת יעקב (כלל לה ס"ק כא) ובשו"ת ארץ צבי (ח"ב סי' מב) שדנים בשיטת השו"ע האם סובר שזיעת אוכלים כאוכלים]. אך כל זה הוא בסתם שלא ראינו שיש זיעה. אך במקום בו ברור שהייתה זיעה, לכולי עלמא אוסרת. וכפי שפסק רמ"א (סי' קח סע' א) שאם הזיע הכלי שתחתיו אפו יחד איסור והיתר, נאסר הכלי אפילו בדיעבד, מאחר והלכה היא שזיעת אוכלים כאוכלים כפי שנפסק בסי' צב (סע' ח) ממילא לפי זה בתנור שלנו צריך להחמיר. שהרי הוא סתום מכל צדדיו ויש בו זיעה רבה. אך, לכאורה יש צד להקל גם בזה מאחר והחום הרב השורר בתנור שורף את הזיעה וכך אינה נבלעת בדפנות. כפי שמצאנו בסימן צב (סע' ו) לגבי טיפת חלב שנפלה על הקדרה שכתב השו"ע, "נהגו העולם לאסור כשנפלה על הדופן שלא כנגד הרוטב. ודוקא כשנפל באותו צד שאינו כנגד האש, אבל אם נפל כנגד האש, מותר, שהאש שורפו ומייבשו". אמנם למעשה העלו הפוסקים שלא לסמוך על קולא זו (עיין שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' מ וסי' נט. שו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' ז). סיכום הדברים - יש חשש שזיעה העולה מהמאכל הנאפה בתנור נבלעת בדופני התנור, וכשיאפו אחר כך מהמין הנגדי תעלה הזיעה ממנו ופליט את הבלוע בדופן התנור והמאפה יאסר. [יש להעיר, שכאשר אופה פרווה ולא מהמין הנגדי, יש בזה נ"ט בר נ"ט. כמו כן אם המתין 24 שעות הטעם הבלוע בתנור נפגם ואין בכוחו לאסור. וכן אם המאפה מכוסה אין זיעה כמבואר לעיל].

ב. האם חוששים לבליעת ממשות בתנור?

במסכת עבודה זרה (יא ב) למדנו שעיר שיש בה עבודת כוכבים, למרות שבתוך העיר אסור משא ומתן עם הגויים, בשוק שמחות לעיר מותר. ומבררת הגמרא מהו שיעור המרחק המדובר ומיישב ריש לקיש בשם רבי חנינא שכמו השוק שהיה מחוץ לעזה. ומביאה הגמרא לשון אחרת, שריש לקיש שאל את רבי חנינא מה הדין בשוק של עזה, וענה לו רבי חנינא, "לא הלכת לצור מימך וראית ישראל ועובד כוכבים ששפתו שתי קדירות על גבי כירה אחת ולא חשו להם חכמים?" ומבררת הגמרא למה לא חכמים. אביי מבאר שלא חששו שהגוי המבשל בשר נבלה יחליף את קדרתו עם קדרת היהודי, או ישליך לתוך קדרת היהודי בשר נבלה. רבא ביאר שחכמים לא חששו לבישולי גויים. ועולא אמר שלא חששו חכמים שמא ינתז מאכל מקדרת הגוי לקדרת היהודי.

ואכן פסק השו"ע (סי' קיח סע' יא), "ישראל ועובד כוכבים ששפתו ב' קדירות זו אצל זו, זה בשר שחוטה וזה בשר נבלה, מותר, ואין לחוש שמא כשהחזיר הישראל פניו החליף העובד כוכבים שחוטה בנבלה, אפילו אם של ישראל משובח, ואפילו פיהן מגולה, מותר, ואין לחוש שמא יתזו ניצוצות מזו לזו".

דעת השו"ע מפורשת שלא חוששים שמא ינתזו ניצוצות מקדרה אחת לשנייה. רמ"א (שם) חלק על השו"ע והעלה להחמיר לכתחלה. ונחלקו הש"ך והט"ז מדוע. לדעת הט"ז (ס"ק יב) רמ"א מחמיר כי הוא חושש שהגוי יחליף בין הקדרות. אך לדעת הש"ך (ס"ק לו) רמ"א החמיר כי הוא חושש לניצוצות.

נשוב לשאלתנו, לדעת השו"ע מפורש שאין לחשוש שמא נשפך מעט מהמאפה בתנור והתנור בלע ממשות. לדעת רמ"א הדבר תלוי במחלוקת הש"ך והט"ז. וגם לדבריהם כל זה הוא לכתחלה ובדיעבד לא חוששים.

[וגם בזה, לכאורה אפילו אם נחשוש לכתחלה באופן שאופה אחר כך פרווה או שממתין 24 שעות, יש להקל ויתבאר לקמן]

2. כאמור לעיל הבעיות בשימוש בתנורי אפייה הם רבות כמו גם הדרכים להיתר. להלן סיכום הכרעת

גדולי הפוסקים (נכתב על ידי ראש בהמ"ד הרב גיורא ברנר שליט"א).

שימוש בתא אחד למאכלי בשר וחלב זה אחר זה כשאינם מכוסים

לכולי עלמא יש להקפיד על תבניות נפרדות לבשרי וחלבי ולהקפיד שהתבנית תהיה נקייה.

א. מנחת יצחק (ח"ה כ) - לכתחילה לא ישתמש באותו תא ואם אין לו שני תאים יכול להקל להשתמש על ידי הכשרה ביניהם.

[ההכשרה תלויה בשאלה האם היסקו מבפנים או מבחוץ:

תנור שהיסקו מבפנים - ינקה אותו היטב וילבן את התנור (על ידי הסקתו בחום מקסימלי) וישתמש בתבניות או רשתות נפרדות.

תנור שהיסקו מבחוץ - נוסף לכל הנ"ל צריך לשים בתוכו בזמן הליבון כלי עם מים שיתאדו (והשאלה באיזה סוג כלי ישתמשו תהיה תלויה בשאלה האם התנור בן יומו)].

ב. ילקוט יוסף (או"ה ג סי' פ"ט סע' פ"ח) - אין להשתמש בזה אחר זה אלא אם כן מדובר במאכל יבש המכוסה בבצק, וכן שהתקיימו התנאים: א. המתין מעת לעת (24 שעות) ב. הסיק את התנור משך חצי שעה.

ג. קצשו"ע בשר בחלב (ח"ב עמ' קכ"ח אות א), ספר הכשרות (פ"א ל"א, מ"א ומ"ג) - בתנורים מודרניים עדיף שלא להקל להשתמש באותו תא למאכלי בשר וחלב (משום שרמת האטימות והטורבו גורמים לבליעה ממשית של הבל ואדים בחלל התנור עד שיש נטפי שומן על דופןותיו).

אמנם יש להתיר שימוש שכזה לכתחלה בג' תנאים: א. ימתין מעת לעת מהשימוש האחרון בתנור ב. ניקוי יסודי של התנור (ועדיף לנקותו לפני ההמתנה, אך הסדר לא מעכב) ג. הפעלת התנור בחום מירבי (מנחת יצחק, יביע אומר, שבט הלוי - למשך כחצי שעה. הגר"מ שטרנבוך, קצשו"ע בב"ח - למשך כשעה. הגר"מ אליהו - די בדקה אחת אחר שהגיע לחום המקסימלי). והוסיף בספר הכשרות שהשתמשים בצורה שכזו יעדיפו לקנות תנור מצופה טפולון ולא אמאיל או פורצלן.

הכשרה זו יעשה גם במקרה שהשתמש בתנור לבשר וחלב בזה אחר זה (שאז נחשב התנור כנטרף). ד. הגר"מ מאזוז שליט"א (שו"ת מקור נאמן סי' תקפז) - יכול לכתחילה להשתמש לבשר וחלב בזה אחר זה על ידי הכשרה בג' התנאים הנ"ל (המתנה מעת לעת, ניקוי והסקת התנור).

ה. אגרות משה (יו"ד א נ"ט) - אם המאכלים יבשים ולא מזיעים מותר לאפותם באותו תא בזה אחר זה.

ו. באר משה (ח"ג ק"ה ד"ה ודע) - יש להקפיד תמיד מיד אחר השימוש להשאיר את התנור דולק ריק על חום גבוה (כך שלעולם לא יצטבר שם לכלוך ממשי) ואז מותר לכתחילה להשתמש בתנור למאכלי בשר וחלב בזה אחר זה.

ז. הגר"ד ליאור שליט"א (הורה לי בעל פה) - מותר להשתמש בזה אחר זה אך לכתחילה כשמסיים להשתמש בראשון ישאיר את התנור עובד עוד מספר דקות ריק על מנת שאם נשאר משהו בתוכו ישרף (והוסיף שאין צורך לחכות שיתקרר מן הראשון לפני שמשמש לשני) ובלבד שיחליף תבנית (או רשת).

ח. הגר"א נבנצל שליט"א (הורה לי בעל פה) - מותר להשתמש בתא אפיה בשרי לצורך אפיית חלבי בתנאי שיקפיד שהמאכל החלבי יהיה מכוסה (וכן להשתמש בתא אפיה חלבי לצורך אפיית בשרי מכוסה).

שימוש בתא אחד למאכלי בשר וחלב זה אחר זה כשהם מכוסים
לכולי עלמא יש להקפיד שהתבניות יהיו נפרדות לחלבי ובשרי ונקיות
א. הגר"א נבנצל שליט"א (הורה לי בעל פה) - מותר לכתחילה.

ב. ספר הכשרות (פ"א סע' לח) - גם השו"ע וגם רמ"א מתירים לאפות באותו תנור מאכלים בשריים וחלביים בזה אחר זה בתנאי שהכלים של המאכלים סגורים לחלוטין, אך יש להקפיד על שני תנאים:

א. מקום הנחת הכלי נקי ויבש. ב. המכסה מכסה לחלוטין את הקדירה, וכן בנייר כסף (ואין בריחה מהצדדים וכד').

ג. הגר"מ מאזוז שליט"א (שו"ת מקור נאמן שם) - יעשה הכשרה לתנור כנ"ל לגבי אינם מכוסים.
ד. הגר"ד ליאור שליט"א (הורה לי בעל פה) - אם שניהם סגורים לגמרי מותר אף לאפותם יחד באותו תא.

ה. ילקוט יוסף (או"ה ח"ג סי' פט סע' פח) - אם רוצה לאפות מאכל נזלי חלבי מכוסה בתוך תנור בשרי צריך קודם לכן להמתין מעל"ע ולהסיקו חצי שעה.

3. אם רוצה לאפות פרווה בתנור אחרי שאפה בו בשרי או חלבי, יש לחלק לשני אופנים. באופן שעדיין לא עברו 24 שעות מאפיית הבשרי או החלבי, יש לדון להיתר (אף אם נאמר שהתנור בולע את הזיעה או שבלע ממשות) מדין נותן טעם בר נותן טעם. שדעת השו"ע להתיר לכתחלה ודעת רמ"א להתיר בדיעבד.

ויש לדון בזה בכמה עניינים. א. האם בליעה מהתנור נחשבת לצלי או לבישול? ב. האם כשהתנור אינו בן יומו אפשר להתיר לכתחלה? ג. אם לא מתירים לכתחלה, האם שימוש בתנור נחשב לדיעבד (לפי שקניית שני תנורים היא הוצאה כספית גדולה)?
א. האם בליעה מהתנור נחשבת לצלי או לבישול?

ראשית יש להקדים שנחלקו מהרש"ל ורמ"א בדין נ"ט בר נ"ט בצלייה. בש"ך (סי' צה ס"ק ד) שהביא בשם מהרש"ל להחמיר בנצלו. וכן דעת הפרי מגדים (שפתי דעת סי' צה ס"ק ד).

מאידך דעת רמ"א (סי' צה סע' ב) להקל בנצלו בדיעבד, כלשונו "ובדיעבד מותר בכל עניין" היינו גם בנצלו. וכן הוא בחכמת אדם (כלל מח סע' א) שכתב, "אבל אנו הנמשכים אחר רמ"א קיימא לן דלכתחילה אסור לאכלן בחלב דכיון שנתבשל בתוכו הרי זה כאילו הבשר היה בעין בתוכו ומכל מקום בדיעבד שכבר נתן לתוך החלב מותר דבדיעבד סמיכין על פסק השולחן ערוך בין בנתבשלו בין בנצלו (אחרונים דלא כש"ך ס"ק ד)".

ויש לדון בבליעה בתנור האם נחשבת לבליעת צלי או לבליעת בישול. בשו"ת ארץ צבי (ח"ב סי' מב) דן בזה והעלה שהבליעה בתנור הינה בליעה מבישול ולא מצלי, לפי שהבליעה היא על ידי הזיעה וזה דומה לבליעת בישול שהיא על ידי רוטב, מה שאין כן בליעת צלי אינה על ידי 'מתנוך' אלא ישירות מהאוכל לכלי.

אך, אם איננו חוששים לאדים (לפי הסברה שהתבארה לעיל שהאדים נשרפים) וחוששים לניצוצות כדעת רמ"א (לפי הבנת הש"ך כמבואר לעיל) לכאורה יש להגדיר את הבליעות בתנור כבליעות צלי.

מענה יש לחקור לדעת המחמירים כדעת מהרש"ל, האם בנידון דידן אפשר להקל ולהחשיב את הבלוע בתנור לנ"ט בר נ"ט.

ב. האם כשהתנור אינו בן יומו אפשר להתיר לכתחלה?

באופן שהתנור אינו בן יומו יש לדון אם מותר לכתחלה לבשל בנ"ט בר נ"ט והוא נותן טעם לפגם על מנת לאוכלו עם המין הנגדי או לא.

וכבר דנו בזה במסגרת ההלכה שבועית (בחודש אדר) וכך כתבנו אז. "כתב באיסור והיתר הארוך (כלל לד ס' ו), 'ומיהו אם נתבשלו הביצים או הירקות בכלי של בשר שאין בן יומו וכן דג שנצלה בשפוד של בשר שאין בן יומו מותר לכתחילה ליתנה בחלב אליבא דכולי עלמא שהרי יש כאן שני צדדין דהיתר. נותן טעם לפגם וג' נותן טעם בר נותן טעם ואף על פי שהוא לכתחילה גמור. וכן אם הוחמו בדיעבד מים נקיים בקדירה נקייה של בשר שאין בן יומו מותר ללוש אותן לכתחילה של חלב או איפכא".

ועל פי דבריו פסק רמ"א (סי' צה סע' ב), "וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו לפגם, שלא היה בן יומו, נוהגין היתר לכתחלה לאוכלו עם המין השני".

יש לשאול מה דעת השו"ע בדין זה? האם יתיר לכתחלה לבשל בסיר בשרי שאינו בן יומו על מנת לאכול עם חלב? או שמא רק בדיעבד שכבר בושל בסיר בשרי, יתיר?

א. לשיטת הסוברים שדעת השו"ע להתיר לגמרי אפילו בבן יומו ודאי שבאופן זה אין כלל שאלה ומותר לכתחלה.

ב. לשיטת הסוברים שדעת השו"ע להחמיר לכתחלה בבן יומו ולהתיר רק באופן שכבר התבשל בסיר בשרי ואז מותר לאוכלו עם חלבי, צריך לשאול האם העובדה שהסיר אינו בן יומו גורמת להתיר לכתחלה או לא?

כתב המהריק"ש בערך לחם (סי' צה סע' א) "וצריך עיון בנצטרף עוד שאינה בת יומא, אבל אין לגלותו שמא יטעו".

ביאור הצריך עיון שלו הוא ככל הנראה כפי שכתב בשו"ת בית דוד (סי' מב ד"ה ואת"ל) וז"ל, "ואם תמצוי לומר שעל כל אלה ראוי להחמיר ולאסור לחמם המים לכתחלה בקדרה של בשר, איכא למיבעי אם יש להתיר על ידי שיזוהרו שלא תהא הקדרה בת יומה, דהוי נותן טעם לפגם, דאף על גב דנותן טעם לפגם אסור גם כן לכתחלה, מכל מקום בהצטרפות שניהם דהוי נותן טעם בר נותן טעם וגם נותן טעם לפגם יהיה מותר לכתחלה.

יש סמך לדבר ממה שכתב מור"ם ז"ל כאן דאף לנוהגים כדעת המפרשים עלו אין נתבשלו לא, אם היה הכלי לפגם שלא היה בן יומו מותר. והנה הנוהגים כן הוא משום דסברי דלאוכלו בכותח חשיב לכתחלה שהרי הם מתירים כשנתערב בכותח בדיעבד ועם כל זה דחשבי לה לאכילה בכותח

לכתחלה, הם מתירים כשהוא נותן טעם לפגם. והיינו משום דאיכא הצטרפות דנותן טעם בר נותן טעם ונותן טעם לפגם ומשום הכי מתירין לאוכלו בכוחו שהוא לכתחלה.

והכי נמי לבשל לכתחלה נתיר משום הצטרפות שניהם. ושוב ראיתי למוהריק"ש ז"ל כתב בזה הלשון... (הובא לעיל) הרי שדעתו ז"ל נוטה להקל בהצטרפות שניהם להתיר לבשל לכתחלה. ולמה שכתב אין לגלותו שמא יטעו איכא למימר שלא ראה דברי מור"ם ז"ל שלא חשש לשמא יטעו וכל שכן אלו ראה דברי בדק הבית שמתיר אף בבן יומו, שלא היה חושש לזה" [עד כאן משו"ת בית דוד]. מדבריו נלמד שלשה דברים. א. הספק של המהריק"ש הוא האם מאחר ומצטרף עוד היתר נהפך הדבר למותר לכתחלה? ב. שאותו ספק נפשט להיתר ואכן מאחר והיתר נותן טעם לפגם מצטרף להיתר נותן טעם בר נותן טעם, מותר לדעת השו"ע לכתחלה. ג. הבנתו בדברי רמ"א היא שהוא מתיר רק לאכול במקרה שכבר בושל ולא מתיר לכתחלה לבשל בכלי בשרי שאינו בן יומו על מנת לאוכלו עם חלב.

וכך העלה גם הבן איש חי (שנה ב קרח סע' יג), "מיהו אם אין הכלי בן יומו דאיכא תרתי לטיבותא, שהוא נותן טעם לפגם וגם נותן טעם בר נותן טעם, מותר לחמם מים לאפות הפת ולבשל מרקת לאכלה עם הגבינה לכתחלה. עיין כנסת הגדולה ובית דוד ושאר אחרונים.

והמחמיר שלא לבשל אפילו בכלי שאינו בן יומו, תבוא עליו ברכה, וכן נוהגים בביתנו שיש להם כלי מיוחד לחמם בו מים ללוש בהם הפת, וכן לבשל בו מרקת".

ובכף החיים (סי' צה ס"ק ג) כתב "אבל אם הכלי אינו בן יומו דהוי נותן טעם לפגם וגם נותן טעם בר נותן טעם והוי תרתי לטיבותא, מותר לכתחילה לחמם מים כדי לאפות הפת. בית דוד חיו"ד (סי' מב). והגם דבתשובת דבר משה שם החמיר בזה, מכל מקום כיון דאיכא כמה פוסקים דמתירין לכתחלה אפילו בבן יומו כמו שכתב בית דוד שם אם כן די בחומרת בן יומו, אבל באינו בן יומו יש להתיר. וכן הסכים זבחי צדק אות ד".

מפורש בדבריו שסובר להקל לכתחלה לגמרי.

מבואר מכל זה, שרוב הפוסקים בני ספרד, סברו שכאשר הכלי הבשרי אינו בן יומו מותר לכתחלה לבשל בו מאכל פרוה על מנת לאוכלו עם מאכל חלבי (וכן להיפך).

ובחידושי הפלאה (על שו"ע כאן ד"ה אבל) כתב, "בדין השלישי שכתב הרמ"א דאם היה הכלי שנתבשל בה לפגם, צריך עיון אם מותר לכתחלה לבשל בכלי שאינו בן יומו או אפילו להעלותו על מנת לאוכלו ממין השני או בכלי שלהן".

בספק זה שהסתפק בו ההפלאה, נחלקו האחרונים - מהי כוונת רמ"א? להתיר לכתחלה לגמרי או שרק בדיעבד באופן שכבר התבשל בסיר בשרי שאינו בן יומו מותר לערבו עם חלב.

בביאור הגר"א (ס"ק י') הראה לדברי התוס' במסכת עבודה זרה (עו א ד"ה בת) שכתבו שמצד עיקר הדין נותן טעם לפגם מותר גם בשאר איסורים, אלא שמחמירים מחמת גזירה על אינה בת יומה אטו בת יומה, וממילא אין לגזור אלא במקום שבבת יומה יש איסור, אך בבשר בחלב שהוא נותן טעם בר נותן טעם גם בבית יומה אין איסור מעיקר הדין אלא רק ממנהג להחמיר, ולכן כאשר הקדרה אינה בת יומה והטעם הבלוע בה פגום, מותר לכתחילה.

ומשמע שיש להתיר אף לכתחילה.

לעומת המתירים באינו בן יומו ונותן טעם בר נותן טעם לכתחילה (לשיטת השו"ע והגר"א לשיטת רמ"א), לדעת החכמת אדם (כלל מח סע' ב) הדבר אסור שכן כתב, "אם היה הכלי שנתבשל בו אינו בן יומו מותר לאוכלו בחלב אפילו לדין אבל אסור לכתחילה לבשל בכלי שאינו בן יומו כדי לאוכלו בחלב דנותן טעם לפגם אסור לכתחילה".

אמנם במקום שאי אפשר באופן אחר התיר אפילו לכתחילה שכן כתב, "וכשחממו מים בכלי של חלב בן יומו ולש בהם לחם אסור לאכול הלחם עם בשר אבל אם חממו בכלי שאינו בן יומו מותר. ונראה לי דאם אין לו כלי אחר לחמם בו יש לסמוך ולהתיר ללוש בהם אפילו לכתחילה כיון דאיכא תרתי נותן טעם לפגם ונותן טעם בר נותן טעם".

ולכאורה מדברי רמ"א משמע כמותו, שכן לשון הרמ"א היא, "וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו לפגם", לשון זו מורה שכבר 'נתבשלו' או 'נצלו' ולא שמותר לכתחילה לבשל או לצלות בכלי שאינו בן יומו על מנת לאוכלו עם חלב.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' צז) כתב תחילה "ויש לומר דבכהאי גוונא גם לבשל לכתחילה שרי", אך הביא מספר זכור לאברהם (ח"א יו"ד אות ט) שכתב בשם המהריק"ש להחמיר לכתחילה ורק באופן שכבר נתבשלו מותר, ומהמשך דברי מהרש"ם נראה שסובר כמותו.

ונראה להביא ראייה לשיטתם ממקור דינו של רמ"א שהוא האיסור והיתר הארוך שבלשונו מפורש, "וכן אם הוחמו בדיעבד מים נקיים בקדירה נקייה של בשר שאין בן יומו מותר ללוש אותן לכתחילה של חלב או איפכא", הרי שלא התיר אלא באופן שכבר הוחמו מים בקדרה שאינה בת יומה, אך לחמם לכתחילה אסור.

וראה גם מה שכתב בעניין זה בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' עז) ז"ל, "עוד כתב על מה שראה בספרי (ח"ט סי' עז) על דבר מה שנשאלתי בענין גלידה פארווא שנעשה בבית חרושת שביום שלפניו נעשה באותו כלי גלידה חלבי וכו', ואוכלין אותו גלידה עם בשר, והעליתי שם לאסור לעשות כן לכתחילה, וכתבתי לדחות כל צדדי ההיתר.

ובנדון דהוי נותן טעם בר נותן טעם כתבתי בזו הלשון: אחר מעת לעת אף דהודחה יפה והוי נותן טעם בר נותן טעם, מכל מקום יש להחמיר לכתחילה כמו שכתב הרמ"א (בסי' צה סע' ב) עכ"ל.

וכתב מעלת כבודו דלכאורה לא נמצא כן ברמ"א שם, דאדרבה איתא שם דבאינו בן יומו מותר אף לכתחילה, וזה לשון הרמ"א שם, וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו לפגם שלא היה בן יומו נוהגין היתר לכתחילה לאכלו עם המין השני עכ"ל. הנה כבר נתעוררתי בזה מפי הרה"ג מוה"ר מתתיהו דייטש שליט"א וכתבתי כבר על גליון ספרי הנ"ל בזה הלשון: ואף דבאינו בן יומו מתיר הרמ"א, היינו אם כבר נתבשל ולא לבשל לכתחילה, וכמו שכתב החכמת אדם (כלל מח דין ב), ובהפלאה (בחי' על בב"ח סי' צה) נסתפק בזה עכ"ל".

מבואר בדבריו שהבין שדעת רמ"א להתיר רק בדיעבד שכבר התבשל המאכל בסיר שאינו בן יומו [עד כאן מהלכה שבועית מחודש אדר].

עולה מכך, שלדעת השו"ע כשהתנור אינו בן יומו מותר לכתחילה לאפות בו פרווה על מנת לאוכלו עם המין הנגדי. ובדעת רמ"א מחלוקת.

אמנם גם לדעת הרמ"א יש צד להקל, אם נאמר שאין כאן כלל נותן טעם בר נותן טעם, שהרי אם נאמר כסברות שאומרות שהזיעה נשרפת, או שאין כלל זיעה לפי שזה תנור גדול- אין כלל בליעה ואם אין בליעה לא שייך להחמיר בנ"ט בר נ"ט לכתחילה.

ג. אם לא מתירים לכתחילה, האם שימוש בתנור נחשב לדיעבד (לפי שקניית שני תנורים היא הוצאה כספית גדולה)?

אחרי שראינו שדעת רוב הפוסקים האשכנזים להחמיר בנ"ט בר נ"ט גם כשהוא נותן טעם לפגם, יש לשאול האם מי שיש לו תנור בעל תא אחד והשתמש בו לחלבי או בשרי ואחר כך רוצה לאפות בו פת לסעודה עם המין הנגדי, האם הדבר נחשב לכתחילה או דיעבד. שלמרות שפעולת האפייה 'על מנת' היא ודאי לכתחילה, שמא מציאות כזו נחשבת לדיעבד, שהרי אין לו כלי אחר להשתמש בו לאפייה ולקנות תנור אחר זו הוצאה גדולה.

לעיל ראינו שלדעת החכמת אדם (כלל מח סע' ב) מקום שאין לו כלי אחר נחשב דיעבד, שכן כתב, "וכשחממו מים בכלי של חלב בן יומו ולש בהם לחם אסור לאכול הלחם עם בשר אבל אם חממו בכלי שאינו בן יומו מותר. ונראה לי דאם אין לו כלי אחר לחמם בו יש לסמוך ולהתיר ללוש בהם אפילו לכתחילה כיון דאיכא תרתי נותן טעם לפגם ונותן טעם בר נותן טעם".

ועוד צד להקל הוא שאפיית פת אינה בהכרח על מנת לאוכלה עם בשרי או חלבי, אלא היא פרווה.

להלכה (נכתב ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר שליט"א):

לכולי עלמא יש להקפיד על תבניות נפרדות לבשרי וחלבי ושהתבניות יהיו נקיות.

הגר"ד ליאור שליט"א (הורה לי בעל פה) - מותר לאפות חלה בתוך תבנית פרווה בתנור בשרי (או להפך) בזמן שאין בתנור בשר, ואז מותר לאכול את הפת בסעודה חלבית (או להפך).

הגר"א נבצל שליט"א (הורה לי בעל פה) - אם אפה בתנור בשרי מאכל פרווה בתבנית פרווה אזי אם התבנית מכוסה מותר לאכול את הפרווה עם מה שירצה ואם היא גלויה יכול לאוכלה רק עם בשרי (וכן להפך).

ספר הכשרות (פ"א סע' לט-מ) - אסור לאפות חלה בתוך תבנית פרווה בתנור בשרי (או להפך) אפילו בזמן שאין בתנור בשר על מנת לאכול את הפת בסעודה חלבית (או להפך). ואף בדיעבד יש להחמיר אפילו לספרדים ולאוכלו עם אותו מין של תא האפיה (ספר הכשרות לשיטתו לעיל שתנורים בימנו יש בהם ממשות).

מנחת יצחק, קצשו"ע בב"ח (ח"ב עמ' קכ"ט אות ב) על מנת שיהיה מותר לאכול את הפרווה הן עם בשר והן עם חלב יש להכשיר קודם לכן את התנור, וההכשר יהיה כנ"ל פרט לזה שלצורך פרווה אין צורך להמתין מעת לעת קודם ההכשר.

4. בתנור בו התאים אינם נפרדים לגמרי, מאחר ואנו רואים שהתאים מתחממים אחד מהשני, לכאורה יש להחשיבו כתנור בעל תא אחד לכל דיניו. שהרי הבליעה מחמת האדים או הממשות בתא אחד, מתפשטת על ידי החום לתא השני. ואין כאן היתר 'לא אמרינן חם מקצתו חם כולו', שהרי הוא חם.

מה שאין כן בתנור בו התאים נפרדים לגמרי, בתנור זה דפנות תא אחד לא בולעות מדופנות התא השני למרות שהם חמות, שהרי נפסק להלכה שאין טעם בלוע עובר מכלי לכלי ללא רוטב ביניהם.

להלכה (נכתב על ידי ראש בהמ"ד הרב גיורא ברנר שליט"א):

לכולי עלמא יש להקפיד על תבניות נפרדות לבשרי וחלבי ושהתבניות יהיו נקיות

ספר הכשרות (פ"א סע' לג) - יש להקפיד שהתאים בתנור הם שתי יחידות נפרדות לגמרי (שחיברו אותם) ולא יחידה יצוקה אחת עם שתי תאים, וכן להקפיד שאין פתחי אוורור שמהם יעברו אדים מהתחתון לעליון, וגם בכהאי גוונא יש הידור להקפיד שהבשר יהיה בתא העליון (כיון שהוא מוציא יותר אדים מהחלב), וכן יש מחמירים שלא להשתמש בשניהם בו זמנית (אמנם הגר"ש וזנר שליט"א אמר שאם האחד הוא פרווה מותר להשתמש בשניהם בו זמנית- ספר הכשרות שם ס"ק 10).

הגר"א נבצל שליט"א (הורה לי בעל פה)- אם יש להם דופן משותפת דעת הגרשז"א זצ"ל שדינם כתא אחד ואם הדפנות נפרדות לגמרי מותר להשתמש בשתיהן בו זמנית.

הגר"ד ליאור שליט"א (הורה לי בעל פה), ילקוט יוסף (סי' פ"ט סע' ז) - מותר להשתמש בכל תנור עם שני תאים אפילו בו זמנית כשבתא אחד יש חלבי ובשני בשרי (בילק"י כתב שיש מחמירים לא לאפות בשני התאים בו זמנית).